ומעשה: **גבי אדם.** כהן: יג] **הא דאית בה עצם.** אם עצם הלחי התחתון עודף על העליון הוי מום אפילו בבהמה אבל אין בה עצם אלא ששפתו התחתונה ארוכה יד] ומקבלת העליונה ועודפת עליה באדם הוי מום ולא בבהמה: **מתני' אזן הגדי שהיתה כפולה.** שיש לו שתי אזנים מצד אחד אוזן בתוך אוזן: **בזמן שהוא עצם אחד.** שאין (ו) להם אלא תנוך אחד שנכפל תנוך העליון לתוכו ונתחבר למטה הרי זה מום: **ואם אינה עצם אחד.** שהתנוכים מובדלים למטה אינו מום וטעמא לא איתפרש לי (ז) ולא דמי לבעלת ה' רגלים דהאי אוזן בתוך אוזן אינו נראה כל כך: **לשל חזיר.** מפרש בגמ':

תורה אור

א] ומעשה נמי שלחי התחתון עודף על העליון שאל רשב"ג לחכמים ואמרו ה"ז מום והא גבי אדם הוא דתנן *שפתו העליונה עודפת על התחתונה או שתחתונה עודפת על העליונה ה"ז מום גבי אדם הוא דכתיב °איש איש מזרע אהרן איש ששוה בזרעו של אהרן אבל בבהמה לא אמר רב פפא לא קשיא הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם: **מתני'** *א און הגדי היתה כפולה אמרו חכמים בזמן שהוא עצם אחד מום *בזמן שאין בו עצם אינו מום רבי חנניא בן גמליאל אומר ב זנב הגדי שהוא דומה לשל חזיר ושאין בה שלש חוליות ה"ז מום: **גמ'** ת"ר ג פיו בלום ד ורגליו מבולמות מחמת (א) ב] הרוח אינו מום מחמת העצם ה"ז מום ה אזניו כפולות (ב) ג] בחסחסות אחת ה"ז מום בשתי חסחסיות אינו מום: *ר"ג אומר זנב הגדי שהוא דומה לשל חזיר: אמר רב פפא *לא תימא דקטינא אלא דכריכא אף ע"ג דאלימא: או שאין בה שלש חוליות וכו': אמר רב הונא בגדי שתים ה"ז מום שלש אינו מום בטלה שלש הרי זה מום ארבע אינו מום מיתיבי בגדי אחת הרי זה מום שתים אינו מום בטלה שתים הרי זה מום שלש אינו מום תיובתא דרב הונא ורב הונא *מתני' אטעיתיה איהו סבר מדרישא בגדי סיפא נמי בגדי ולא היא רישא בגדי וסיפא בטלה: **מתני'** ו רבי חנינא בן אנטיגנוס אומר את שיבלת (ג) ד] בעיניו ושנפגם עצם ידו ורגלו *ושנפרק עצמו של פיו *ז עינו אחת גדולה ואחת קטנה ח אזנו *אחד גדולה ואחד קטנה במראה אבל לא במדה רבי יהודה אומר ה] שתי ביציו אחת גדולה כשתים שבחבירתה ולא הודו לו חכמים: **גמ'** למימרא דיבלת הוי מומא ורמינהו ואלו *שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה בעל גרב ובעל יבלת ותסברא הא ו] כתיבא °יבלת באורייתא אלא ל"ק הא בגופו הא בעינו מכדי קרא סתמא (ד) ז] מה לי בגופו ומה לי בעינו אלא לא קשיא הא דאית בה עצם הא דלית בה עצם דקרא דאית בה עצם מתני' דלית בה עצם בעינן הוי מומא בגופא לא הוי מומא ולית לה עצם ח] בגופא פסולה הרי תלתול בעלמא הוא *דתנן *ר"א אומר בעלי ט] התילולין פסולין באדם וכשירין בבהמה אלא אידי ואידי בעינו ולא קשיא הא בשחור הא בלבן *והא אין מומין בלבן אלא אידי ואידי בלבן י] ואמר ר"ל לא קשיא ט הא דאית בה שער הא דלית בה שער: עינו אחת גדולה וכו': תנא י גדולה כשל עגל קטנה כשל אווז: אזנו אחת גדולה וכו': ורבנן עד כמה כ תניא אחרים אומרים אפילו אינה לשניה אלא כפול כשירה: **מתני'** זנב העגל שאינה מגעת לערקוב אמרו חכמים כל מרבית עגלים כן כל זמן יא] שיהו מגדלין הן נמתחות (ה) יב] איזהו ערקוב שאמרו ר' חנינא בן אנטיגנוס אומר בערקוב שבאמצע הירך:

גמ'

פיו בלום. פירש בקונטרס בלשון ב' נפוח וכו' *בלשון ראשון שפי' ובלום קצר דבלום הוא לשון סתימה כמו חוטמו בלום דלקמן בפרק מומין אלו (דף מג:) דפירושו נקביו סתומין כדפי' לקמן בקונטרס וכמו בולם עצמו בשעת מריבה בפ' כיסוי הדם (חולין דף פט.) *כח]: **והא** אין מומין בלבן. ואע"ג דפלוגתא היא לעיל (דף לח:) הא אוקימנא לעיל מתני' כמ"ד אין מומין בלבן: **אלא** אידי ואידי בשחור גרסינן. ולא גרסינן בלבן:

ה"ג

גמ' בלום. קצר: **מבולמות.** קצרות ברוחב אנקפלי"ד בלע"ז: **אם מחמת הריוח.** שאין לו ריוח כל כך בפה טו] ולא בעצם ולא בבשר השפתים אינו מום: **ואם מחמת העצם.** שהשפתים פתוחות יפה אבל הלחיים אדוקות זו בזו שאינו יכול לפותחן דכי אכיל או פעי מרחיב השפתים ונראה העצם כנוד ה"ז מום וכן ברגלים שרגליו קצרות מחמת (ח) הריות של מדה אחת העצם והבשר של כפות הרגלים טז] שלא היו רחבין כל כך אינו מום ואם מחמת העצם שהעצם קצר והבשר מרחיב מלמטה ויוצא לחוץ הרי זה מום והמורה גרים מחמת הרוח ופירושה כדפרישנא אבל לתקן הלשון אין יכולת ואיכא דגרסי מחמת הריות כדפרישנא ל"א פיו בלום נפוח אם מחמת הרוח שנפח מחמת יז] דילא אינו מום דהדר בריא ואם מחמת העצם שעבה ביותר הרי זה מום יח] ובתוספתא דבכורות (פ"ד) מצאנו מחמת הרוח אינו מום מחמת עצמו ה"ז מום: **חסחוס.** תנוך: **קטינא.** דקה מאד: **כריכא.** עגולה שזנב הטלה הוי רחבה יתר על עוביה: **בגדי שתים.** חוליות בזנב ה"ז מום: **רישא.** אזן הגדי סיפא יט] אין בה שלש חוליות: **מתני' יבלת.** כ] ורואי"ן: **ושנפגם עצם ידו.** דניכר המום ולעיל איירי בנשבר (ט): **עצמו שבפיו.** שהשיניים קבועות בו ולמעלה מן החוטין כא] דאי חוטין גופיה אפילו נפגמו או נגממו נמי: **במראה.** שלכל נראה שזו גדולה מזו: **אבל לא במדה.** שאם אין ניכר אלא במדה אינו מום: **ולא הודו לו.** ארבי יהודה קאי: **גמ' לא במקדש.** דנפסל מן המזבח: **ולא במדינה.** דאינו מום גמור לישחט עליו בחוץ: **גרב.** חזזית: **ותסברא.** דלא מום כב] הוא: **והא כתיב יבלת באורייתא.** גבי מומין גמורין (ויקרא כב) עורת או שבור או חרוץ או יבלת: **בגופו.** כג] לא מום גמור הוא: **והא קרא סתמא.** כתיב: **אלא.** בגופו נמי הוי מום ולא קשיא קרא דמשמע דאפילו בגופו הוי מום אמתני' דמשמע דאינו מום גמור אלא בעין אבל בגופו מום הוא ליפסל ולא לישחט כד] קרא דאית ביה עצם ומתני' הכא דבעין הוי מום ואידך מתני' דבגופו לא הוי מום בדלית בה עצם: **ולית ביה עצם בגופו פסולה הוי.** בתמיה: **תלתול.** חתיכות בשר התלויים בו כגון בני אדם שיש להם אצל אזניהם רצועות קטנות של בשר וממעי אמן הם: **פסולין באדם.** אם כהן הוא פסול לעבודה דבעינן שוה בזרעו של אהרן: **אלא אידי ואידי בעין.** אמתני' קאי ולא אקרא: **והא אין מומין בלבן.** ואפילו במקדש כשר לשחוט: **אידי ואידי.** הא דקתני אין שוחטין (י) במקדש ובמדינה בלבן והא נמי דקתני אין מומין בלבן תרווייהו כה] ביבלת במומין שבלבן אית ביה שער מגונה הוא ועלה קתני מתני' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה: **והא דקתני אין מומין בלבן בדלית בה שער.** ומתני' דמום גמור הוא כדאוקימנא בשחור ובדלית כו] נמי עצם וקרא בדאית בה עצם דאי מתניתין דהכא בדאית בה עצם אמאי נקט בעינו: **ורבנן.** דלא הודו לו בבילים עד כמה תהא חבירתה קטנה דמכשרי: **מתני' לערקוב.** לפרק שבירך ובגמ' מפרש איזה ערקוב: **כל מרבית עגלים.** כל תרבות מנהג של עגלים כך הוא כז] [א] שיש זנבן מגיעות לערקוב הילך בציר מהכי הוי מומא וכשהן גדולים הולכות ונמתחות עד למטה: **שבאמצע הירך.** מפרש בגמרא:

גמ'

◆

רבינו גרשום

אבל בבהמה לא הוי מומא: לא קשיא הא. דאית ביה עצם בשפתו התחתונה הוי מומא: שהיתה כפולה. בשנים: בזמן שהיא עצם אחד. שתסחוס שלה אחד ולמעלה נכפלת הוי מום: פיו בלום. דחוק הרבה: ורגליו מבולמות. חדות ודחוקי' הרבה הטלפיים: אם מחמת הריוח. כלומר אם הוא בלום מחמת שאינו מרויחו אינו מום: אם בלום מחמת העצם. שהעצם דחוק הרבה ומחמת כן אינו יכול לפתחו הוי מום: בחססית. היינו סחוס: דכריכא. עגולה: וקטינא. רכה: שלש אינו מום. שכן דרכה: סיפא. או שאין בה ג' חולות בטלה קא מיירי: ושנפגם עצמו שבפיו. לחיו: שאין שוחטין עליהן. הבכור במקדש להקריבו דשמא מום הוא: ולא במדינה. דשמא לא הוי מומא ואסור לשוחטו במדינה אלא על מום גמור: ובעל יבלת. אלמא דלא הוי מום גמור: לא קשיא הא. דקתני אין שוחטין על יבלת היינו כי הויא בגופו ומתניתין וקרא דחשיב ליה מום כי הויא בעינו דקרא אית ביה עצם ביבלת שבגופו הוי מום. ומתניתין דאין שוחטין דלית ביה עצם הא בעינו אע"ג דלית בה עצם הוי מומא. בגופו לא הוי מום. כי לית בה עצם הא פסול הוי להקרבה. אמאי תלתול בעלמא. תלתול כעין שומא של בשר שתולה בעור: לבן. אין מומין בלבן אמאי אין שוחטין במקדש: אלא אידי ואידי בלבן. (ליש' בגלה כך דרשו בשבתא דריגלא): הא דאית ביה שיער. ביבלת שהלבן הוי מומא והא קמ"ל אע"ג דשאר מום לא פסול בלבן אי אית ביה שיער פסיל ואי ליכא שיער בו לא פסיל: במראה. אבל לא במדה. כלומר דלא יהיב שיעורא לאוזן גדולה כי היכי דיהיב לעין גדולה ולביצה גדולה: ורבנן. דלא הודו לו עד כמה תהא האחת קטנה מחברתה דהוי מומא עד פחות מכפול: ערקוב. מקום כף הירך:

מה א מיי' פ"ז מהל' ביאת המקדש הלכה ג טור י"ד סימן שט:

מו ב מיי' פ"ב מהלכות אסורי מזבח הלכה ד טור שם:

ז"ל וכ"ל כלשון ראשון שפירש כו' צ"ק

מז ג מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הלכה ו טור שם:

מח ד מיי' שם הל' ט:

[וע"ע ברש"י בחולין קז: ד"ה בלם]

מט ה מיי' שם הלכה ג טור שם:

נ ו מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הלכה ה טור י"ד סימן שט:

נא ז מיי' שם פ"ח הלכה ו טור שם:

נב ח מיי' שם הלכה ג טור שם:

נג ט מיי' פ"ב מהל' איסורי מזבח הל' ג טור שם:

נד י כ מיי' שם ופ"ח מהלכות ביאת מקדש הלכה ו טור שם:

[כתובות ל. קה: חולין קלג:]

ס"א ושנפסק

[צ"ל דתניא]

[לעיל לח:]

לקמן מד.

ויקרא כב

נ"א ואם אינו עצם אחד וכל"ל

צ"ל ר' חנניא ב"ג

נ"א לא תימא דכריכא וקטינא אלא כו' צ"ק

[לעיל ג:]

אחת גדולה ואחת צ"ק

[לקמן מה.]

שם

[לקמן מה:]

◆

שיטה מקובצת

א] מעשה נמי שהלחי התחתון: ב] מחמת הריוח אינו: ג] כפולות בחסחסות אחת כו' בשתי חססיות אינו: ד] שיבלת בעינו ושנפגם עצם ידו ועצם רגלו ושנפגמה עצמו של פיו ס"א שנפסק ועוד בקצת ספרים שנפסק עצמו שבפיו: ה] אומר אחת מביציו גדולה כשתים בחברתה ולא הודו: ו] הא יבלת כתיבא באורייתא: ז] סתמא כתיב מה: ח] בגופא פסולי הוי מומא לא הוי: ט] בעלי התלתולין: י] אמר ר"ל לא קשיא: יא] זמן שהן מגדילין: יב] באיזה ערקוב אמרו: יג] כהן הס"ד ומה"ד אבל בבהמה לא את אמרת בבהמה התחתונה עודפת על העליונה הרי זה מום הס"ד ומה"ד הא: יד] ארוכה ונקפלת על העליונה: טו] בפה לא: טז] תי' שלא היו נמחק: יז] מחמת זיקא תי' דיצא נמחק: יח] מתי' ובתוספתא כו' עד סוף הדבור גליון: יט] סיפא ושאין בה: כ] יבלת וירואה תי' ורואין נמחק: כא] החוטין קא מיירי: כב] מום גמור הוא: כג] בגופו לאו מום: כד] לישחט עליו קרא כו' ומתני' דהכא: כה] תרווייהו ביבלת במומין שבלבן דאית ביה: כו] ובדלית ביה תי' נמי נמחק: כז] הוא שיהו זנבן: כח] הדם כמו אוצר בלום הס"ד:

הגהות הב"ח

(א) גמ' מחמת (הרוח) תז"מ ונ"ב ס"א הריות: (ב) שם כפולות (בחסחסות) תז"מ ונ"ב כ"א בחסחסות: (ג) שם במשנה את שיבלת בעינו וכו' ושנפסק עצמו שבפיו וכו' רבי יהודה אומר אחת מביציו גדולה כשתים: (ד) גמ' קרא סתמא כתיב מה לי: (ה) שם במשנה לאיזה ערקוב אמרו ר' חנינא: (ו) רש"י ד"ה בזמן וכו' שאין לה אלא: (ז) ד"ה ואם אינה וכו' לא איתפרש לי ומכל מקום לא דמי: (ח) ד"ה ואם מחמת העצם וכו' מחמת הריות של מדה וכו' כפות הרגלים אלא שלא היו הפסיעות רחבין כל כך: (ט) ד"ה ושנפגם וכו' בנשבר הס"ד ואח"כ מ"ה ושנפסק עצמו שבפיו וכו' ולמעלה מן החוטין קמיירי דלאי חוטין גופייהו דהיינו השיניים עצמן שבאמצע הפה הא הכי לעיל אפילו נפגמו או נגממו נמי הוי מום הס"ד: (י) ד"ה אידי ואידי וכו' אין שוחטין לא במקדש ולא במדינה והא נמי דקתני וכו' תרווייהו ביבלת שבלבן ולא קשיא אית ביה שער כנ"ל:

הגהות צ"ק [א] כך היא גי' ההוי"ט ויש גורסין שאין זנבן מגיעות לערקוב הילך בציר מהכי לא הוי מומא כו' וע' בתוי"ט צ"ק

גמ' תנא קפץ העליון ולא קפץ התחתון *וכנגדו בגמל ניכר : מתני' על אלו מומין שוחטין את הבכור ופסולי המוקדשין נפדין עליהן : גמ' הא תו למה לי הא תנא ליה רישא על אלו מומין שוחטין את הבכור סיפא איצטריכא (א) פסולי המוקדשין נפדין עליהן הא נמי פשיטא מישחט שחטינן מיפרק מיבעיא אלא איידי דתנא שלשה הוסיף ואמרו לו לא שמענו (ב) א] את אלו וקתני ואתי דיחידאה וקא סתים לה בכולהו על אלו מומין שוחטין את הבכור ופסולי המוקדשין נפדין עליהן : מתני' (ג) *ואלו שאין שוחטין עליהן לא במקדש ולא במדינה [א]חורור והמים שאין קבועין [ב]וחוטין ב] הפנימיות שנפגמו ג] אבל לא שנעקרו [ג]ובעל גרב ובעל יבלת ובעל חזזית ד] *[ד]זקן וחולה [ה]ומזוהם *[ו]ושנעבדה (ד) בו עבירה ושהמית אדם ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים [ז]וטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה (*ר"ש) אומר אין לך מום גדול מזה וחכמים אומרים אינו בכור אלא נגזז ונעבד : גמ' וגרב לא והכתיב °גרב באורייתא וחזזית לא והכתיב °ילפת באורייתא ה] ותניא גרב זה החרס ילפת זו חזזית המצרית ואמר ר"ל למה נקרא שמה ילפת שמלפפת והולכת עד יום המיתה בשלמא חזזית אחזזית לא קשיא כאן בחזזית המצרית כאן בחזזית דעלמא אלא גרב אגרב קשיא גרב אגרב נמי לא קשיא הא בלח הא ביבש לח איתסי יבש לא מיתסי ולח מיתסי והכתיב °יככה ה' בשחין מצרים ו] וגו' ומדכתיב ובחרס הרי גרב לח אמור ז] וקאמר אשר לא תוכל להרפא אלא תלתא הוו דקרא יבש בין מבפנים בין מבחוץ דמתני' לח מבחוץ ומבפנים *דמצרים יבש מבפנים ולח מבחוץ דכתיב °ויהי שחין (פורח אבעבועות) באדם : והזקן והחולה והמזוהם : מנהני מילי דתנו רבנן °מן הצאן ומן הכשבים [או] מן העזים *פרט לזקן ולחולה ולמזוהם וצריכי דאי כתב רחמנא ח] למעוטי זקן דלא הדר בריא אבל חולה דהדר בריא אימא לא ט] ואי כתב למעוטי חולה דלאו אורחיה אבל זקן דהיינו אורחיה אימא לא ואי כתב רחמנא תרי למעוטי הני דכחישי אבל מזוהם דלא כחיש אימא לא ואי נמי למעוטי מזוהם משום דמאים אבל הני דלא מאיסי אימא לא צריכי : ושנעבדה בו עבירה וכו' : מנא הני מילי *דת"ר °מן הבהמה להוציא [ח]רובע ונרבע מן הבקר להוציא את הנעבד מן הצאן להוציא את המוקצה ומן הצאן להוציא את הנוגח (ה) הני בני קטלא נינהו ע"פ עד אחד או ע"פ הבעלים י] בשלמא טומטום במקדש לא דילמא נקבה היא במדינה לא דילמא זכר הוא ולית בה מומא אלא אנדרוגינוס בשלמא במקדש לא דלמא נקבה היא אלא במדינה *נמי נהי דזכר הוא תעשה נקבות יא] חריץ וישחוט (ו) עלה אמר אביי אמר קרא °או חרוץ או שבור חרוץ דומיא דשבור מה שבור במקום עצם אף חרוץ במקום עצם רבא אמר בלא שבור נמי לא מצית אמרת חרוץ במקום בשר הוי מומא דאי סלקא דעתך יב] הוי מומא כיון דאמר (ז) יג] גרב זהו חרס מיחרץ חריץ דכתיב °ומראהו עמוק מן העור *כמראה חמה העמוקה מן הצל וליכתב רחמנא חרוץ ולא בעי גרב יד] ואמינא חרוץ דלא מאיס הוי מומא גרב דמאיס לא כל שכן כתב רחמנא גרב למימר דחרוץ במקום בשר לא הוי מומא : *(רבי ישמעאל אומר אין לך מום גדול מזה) : כאביי לא אמר חרוץ דומיא דשבור לא אמרינן כרבא נמי לא אמר דילמא טו] היכא דלא מינכרא אבל היכא דמינכר (ח) מום רע קרינא ביה

בעי

תורה אור

ויקרא כב · שם · דברים כח · שמות ט · ויקרא א · שם · שם כב · שם יג

גמ' קפץ העליון. (ט) קפץ קשר העליון היינו ארכובתו מקום חבור השוק והירך ולא קפץ התחתון סמוך לפרסות: כנגדו בגמל ניכר. שהגמל יש לו כנגד הארכובה (י) עצם בולט לחוץ לשון מורי בשחיטת חולין ל"א *שמעתי כגון שזנב גמל מגעת עד אותו ערקוס : וקתני ואתי דיחידאה. משום דאמרן לעיל לא שמענו(כ) כו' אלא את אלו הראשונים שמנה ביבנה והדר תנא ואתא במומין שאינם סתמא אלא יחידאי קאמרי להו כגון ר' חנינא בן אנטיגנוס ור' חנינא בן גמליאל וס"ד פליגי רבנן עלייהו להכי הדר וסתם אכולהו על אלו מומין שוחטין כו' : מתני' ובעל יבלת. כדאוקימנא לעיל כו' בדאין בה עצם דאי איכא עצם הויא מום גמור (ל)ואין בה שער *ויש בה בלבן של עין דאי בגופו תלתול בעלמא הוא : גרב וחזזית. מיני שחין : מזוהם. מסריח : ושנעבדה בו עבירה. שנרבע : או שהמית אדם ע"פ עד אחד. שאין (מ) אלא עד אחד טז] לא ברביעה ולא בנגיחה : ע"פ עצמו. שאין שם עד אלא בעלים אמרו דאי הוו ב' עדים בדבר הוי בסקילה (נ) אפילו בהנאה מיתסר: וטומטום ואנדרוגינוס. ספק זכר יז] וקדשי ספק נקבה הן ולא קדשי: אין לך מום גדול מזה. אאנדרוגינוס קאי דמקום נקבות הוי כמום והוי כבכור בעל מום ונשחט במדינה ואסור בגיזה ועבודה : וחכ"א אינו בכור. דבריה בפני עצמה הוא ונגזז ונעבד: גמ' וגרב לא. הוי מום גמור: והכתיב גרב באורייתא. (ויקרא כב) גבי עורת או שבור דכתיב או גרב או ילפת : והו חזזית לא. מום גמור הוא והכתיב באורייתא : זה חרס. שחין שקשה כחרס : חזזית המצרית. שחין שהובא על המצרים : מלפפת. דבוקה בו כדמתרגמינן (שמות לו) ויחבר ולפיף : אלא תלתא גרב הוו דקרא. יח] גבי מומין דדרשינן ביה זה החרס יבש בפנים ומבחוץ : דמצרים. דהיינו האי יט] בקללות ובגרב ובחרס יבש בפנים ולח מבחוץ וכיון דיבש מבפנים לא מיתסי ואי הוי בבכור הוי נמי מום גמור : כ] דמתני'. לח מבפנים ולח בחוץ : פורח. היינו כא] האי שנראה למעלה דדבר הבולט הוי פורח: וכתיב אבעבועות. דהיינו לשון נובע דמשמע מבחוץ היה לח : מנא הני מילי. דאין שוחטין אותו במקדש : מן הצאן מן כב] הכשבים. קרא כתיב בויקרא ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים או מן העזים וגו' כג] דדרשינן מן הצאן ולא כל הצאן וכן כולהו : נעבד. שעשאוהו עבודת כוכבים : מוקצה. שהוקצה והופרש לצורך עבודת כוכבים: נוגח. את האדם ומת : ופרכינן והני בני קטלא נינהו. ארובע ונרבע ואנוגח קאי : ומשני כגון שאין שם אלא עד אחד בדבר או הבעלים עצמן הודו מעצמן דשור אין נסקלין הבהמות דמודה בקנס פטור : דילמא נקבה היא. ומקריבה לשם בכור ואינו מקדישה והיא אינה קדושה בבכורה וקמייתי חולין בעזרה : וישחט עליה. דהא כתיב חרוץ באורייתא דכתיב (ויקרא כב) עורת או שבור או חרוץ : כיון דאמר מר גרב זה החרס . ולאו מיחרך חריץ (ס) נגע הוא : וכתיב. בנגעים (שם יג) עמוק דהיינו שפל כמראה חמה שנראית עמוקה שפל מן הצל הילכך ליכתב חריץ דמשמע במקום בשר נמי הויא מום אף על גב דלא מאיס כגרב וכ"ש גרב : דילמא. כד] נמי דייקינן דחרוץ במקום בשר לא הוי מומא היכא דלא ניכר חריץ כל כך כנקבות של בהמה :

או

[ה"ג גרב זה החרס. תימה אמאי לא קאמר מהיא גרב דקללות של משנה תורה דכתיב בגרב ובחרס והיא גרב לאו היינו חרס ומום קבוע הוא דכתיב ביה אשר לא תוכל להרפא וי"ל דמשמע כה] דנקט הכא זו אף זו דגרב שהוא חרס יבש מבחוץ ומבפנים והוי מום ואפילו ילפת נמי שהוא לח מבחוץ ויבש מבפנים כדקאמרינן בסמוך הוי מום וגבי קללות כו] נקיט זו אף זו שילקה בגרב ואפילו בחרס דקשה טפי]: אלא תלתא הוו כז] כו'. דקרא דגבי מומין דדרשינן ביה זה החרס יבש מבפנים כח] ומבחוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים וכיון דיבש מבפנים לא מתסי ואם נתרפאו ממנו המצריים שמא מעשה נס היה ויש לתמוה הא שחין מצרים דנכתב ברישיה דקרא דקללות כט] מאן ניהו דגרב וחרס שאין להם רפואה בההוא קרא כתיבי :

אילימא

ס"א שמעתי כנגדו זונב גמל ניכר כגון וכו' וכן גורס רש"א ול"ק

[חולין עו.]

נ"ל ויסנה

[לעיל מ.]

[עי' בתוס' זבחים נט: ד"ה סא]

[רבי ישמעאל]

ב"ק פ:

[אבעבועות פורח]

[תמורה כח: ע"ש]

ב"ק מ: תמורה כח. נדה מח. זבחים פה:

נ"ל נהי נמי

[ב"ב סה. שבועות ו: חולין סג.]

נ"ק בשם ס"י דפוס באסיליא

נה א מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הל' ה טור י"ד סימן שט :

נו ב מיי' פ"ב מהלכות איסורי מזבח הל' ג (טור י"ד סימן שם) :

נז ג מיי' פ"ז מהלכות ביאת מקדש הל' י :

נח ד מיי' שם הל' יב :

נט ה מיי' שם הל' יג :

ס ו מיי' פ"ד מהלכות איסורי מזבח הל' ג :

סא ז מיי' שם פ"ג הל' ג :

סב ח מיי' שם הל' ו :

קדושין סו. זבחים עג: עא.

◆

הגהות הב"ח

(א) גמ' סיפא איצטריכא ליה פסולי : (ב) שם לא שמענו אלא את אלו : (ג) שם במשנה אלו שאין כצ"ל ואות ו' נמחק : (ד) שם ושנעבדה בה עבירה ושהמית את האדם (על פי עד אחד או ע"פ הבעלים) תא"מ וכ"כ הא"ש אין זה וסכי מוכח בגמ' דל"ג ליה במתני' : (ה) שם והני בני קטלא וכו' ע"פ הבעלים וטומטום ואנדרוגינוס כו' בשלמא טומטום : (ו) שם וישחוט עליה אמר אביי אמר קרא או שבור או חרוץ חרוץ דומיה: (ז) שם כיון דאמר מר גרב זה החרס מיחרץ חרין וכתיב ומראהו : (ח) שם מום רע קרינא ביה . כ"ב פ"ל דף לז ריש ע"ב : (ט) רש"י ד"ה קפץ העליון קשר כצ"ל ותיבת קפץ נמחק : (י) ד"ה כנגדו וכו' הארכובה העליונה זו עצם וכו' נ"א שמעתי כנגדו בגמל שזנב גמל מגעת : (כ) ד"ה וקתני וכו' לא שמענו אלא כצ"ל ותיבת כו' נמחק : (ל) ד"ה ובעל יבלת וכו' מום גמור ואי אית בה שיער ויש בה בלבן של עין נמי הוי מום דאי בגופו : (מ) ד"ה או שהמית וכו' שאין שם אלא : (נ) ד"ה ע"פ עצמו וכו' ואפילו : (ס) ד"ה כיון וכו' ונגע הוא :

[פיסקא זאת שייך אחר תיבת קרינא ביה]

◆

שיטה מקובצת

א]שמענו אלא את אלו : ב] וחוטין עי' תוס' ל"ו ע"ב : ג] שנפגמו ושנפגמו ובעל גרב והשאר נמחק : ד] זקן (כתובות דף עה) : ה] באורייתא דתניא גרב : ו]מצרים ובפטורים ובגרב ובחרס תי' וגו' נמחק : ז] וכתיב אשר לא תוכל לחרפא אלא תלתא נוגי הוי דקרא יבש.בין מבפנים בין מבחוץ דמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים דאמר ריב"ל שאין שחביא הקב"ה על המצריים לח מבחוץ ויבש מבפנים דכתיב ויהי שחין אבעבועות פורח באדם דמתני' לח מבפנים ומבחוץ : ח] רחמנא חד למעוטי : ט] לא אי נמי למעוטי : י] הבעלים וטומטום ואנדרוגינוס בשלמא : יא] נקבות שלו חריץ וישחוט עליה : יב] דעתך חריץ במקום בשר הוי מומא מכדי : יג] דאמר מר גרב : יד] גרב אמינא חרוץ כו' כל שכן להכי כתב : טו] דילמא ה"מ היכא : טז] אחד ברביעה ובנגיחה הס"ד : יז] זכר הם : יח] דקרא דגבי מומין : יט] האי דכתיב בקללות ובגרב : כ] ד"ה דמתני' כו' נמחק מכאן ושייך אחר ד"ה וכתיב : כא] היינו מה שנראה : כב] הכשבים מן העזים קרא : כג] וגו' ודרשינן מן (לצורך תקרובת) [הצאן וכו']: כד] דילמא הני מילי דדייקינן : כה] דמשמע ליה דקרא דנקט : כו] קללות נמי נקיט : כז] הוו לח מבפנים ויבש מבחוץ לא מדכר הכא ודילמא אין רגילות להיות גרב כך . דקרא פי' דגבי : כח] מבפנים ובחוץ דמצריים דהיינו דכתיב בקללות בגרב ובחרש יבש מבפנים וכיון : כט] מאי ניהו :

◆

רבינו גרשום

והיינו קפץ העליון פרק העליון : וכנגדו בגמל ניכר . עקשב שלו לפי שהוא גב הרבה : קא סתים לן בכולה . דאהני נמי דיחידאי מתני להו שוחטין את הבכור : והמזוהם . שזיעתו סרוחה : שמלפפתו . שאוחזתו : חזזית בעלמא אין שוחטין . דקרא דלא מיתסי היינו יבש בין מבפנים ובין מבחוץ . ודמצרים לח מבחוץ ויבש מבפנים והאי נמי לא מיתסי . ודמתני' לח בין מבפנים בין מבחוץ ומיתסי : פרט לזקן הרבה . אפילו בלא מום דפסולה להקרבה : מוקצה . לצורך ע"ז : בני קטלא נינהו . רובע ונרבע ונוגח : דלית בה אלא עד אחד או בעלים דלא קטלינן אפומייהו : ר' ישמעאל אומר אין מום גדול מזה . כטומטום ואנדרוגינוס ונשחט במדינה וחכ"א אינו בכור אלא נגזז ונעבד דטומטום ואנדרוגינוס לא קדשי בבכורה : נקבות שלו חרוץ . וחרוץ מום דאורייתא הוי : אף חרוץ במקום עצם . וחרוץ דנקבות במקום בשר הוי : כמראה חמה . שנראית עמוקה מן הצל אף גרב נמי א) חרוץ דהרס משמע חרוץ . להכי כתב רחמנא גרב למימרא דגרב לא משום חרוץ פסול דגרב הוי במקום בשר . וחרוץ במקום בשר לא הוי מומא אלא במקום עצם : אין מום גדול מזה דאי זכר הוא הוי נקבות שלו חרוץ : דלא סבר ליה באביי דאמר חרוץ דומיא דשבור לא אמרינן אלא דאפילו במקום בשר הוי חרוץ . וכרבא לא אמר דהכא חרוץ דנקבות אף על גב דבמקום בשר הוי כיון דמינכר הוי מומא :

א) אולי צ"ל אף גרב דהיינו חרס נמי הוי חרוץ להכי וכו' .

תורה אור

בעי רבא מאי טעמא דרבי ישמעאל מיפשט פשיטא ליה אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו או דילמא ספוקי מספקא ליה ואם תימצא לומר קאמר אם תימצא לומר בכור הוא הרי מומו עמו למאי נפקא מינה למילקא עליה משום גיזה ועבודה אי נמי למיתבה לכהן ת"ש ר' אילעאי אומר משום ר' ישמעאל [א] אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו ש"מ מיפשט פשיטא ליה ודילמא אם תימצא לומר קאמר ת"ש °זכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה זכר שאין ת"ל א] מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס מני אילימא ת"ק ספיקא הוא ואתי קרא למעוטי ספיקא אלא רבנן בתראי מחד קרא ב]נפקי דהא גבי בכור חד זכר הוא דכתיב ג]קא מעטי כולהו מינייהו אלא פשיטא ר' ישמעאל ד] ואי אמרת בשלמא רבי ישמעאל מיפשט פשיטא ליה היינו דאיצטריך קרא למעוטי אלא אי אמרת מספקא ליה אצטריך קרא למעוטי ספיקא לעולם רבנן בתראי וגבי בכור ה] תרתי קראי כתיב הזכר והזכרים : וחכ"א אינו בכור כו' : אמר רב חסדא מחלוקת באנדרוגינוס [ב] אבל בטומטום דברי הכל ספיקא הוא וקדוש מספיקא א"ל רבא אלא מעתה בערכין יערך

אלמה

ויקרא א

או דילמא ספוקי מספקא ליה . אם זכר הוא אם נקבה הוא והאי דקאמר מומו עמו אם תימצא לומר קאמר אם תימצא לומר ו] ספק בכור הרי מומו עמו : **למילקא עליה כו'** . אי אמרת בכור הוא לקי דבכור בעל מום נמי אסור בגיזה ועבודה ואם ספק הוא מספיקא לא מלקינן ליה : **אי נמי למיתביה לכהן** . אם בכור הוא נותנו לכהן ואוכלו במום זה ואם ספק הוא אוכלו ישראל במום זה כדין ספק בכור הנאכל במומו לבעלים דהמוציא מחבירו עליו הראיה : (א) **דילמא אם תימצא לומר קאמר** . כלומר אם בכור הוא הרי מומו עמו : **ת"ש בתורת כהנים זכר ולא נקבה**. זכר כתיב גבי עולת בקר זכר תמים יקריבנו ומשמע ולא נקבה : **כשהוא אומר זכר למטה**. בעולת צאן: **שאין ת"ל** . דלא צריך לגופיה למעוטי נקבה דהא אימעיטא לה : **להוציא טומטום ואנדרוגינוס** . הוא דאתא : **מני**.האי דאימעיט טומטום ואנדרוגינוס מזכר בתרא : **אילימא ת"ק**. דמתניתין הא טומטום ואנדרוגינוס ספק הוא : **ואיצטריכא קרא למעוטי ספיקא** . בתמיה הא ליכא ספק קמי שמיא אלא ודאי משום דבריה בפני עצמו הוא ז] קממעיט ליה ודלא כת"ק : **אלא רבנן בתראי**.דמתניתין דפשיטא להו דבריה הוא ח] וקאמרי אינו בכור אלא נגזז ונעבד:תיפוק ליה טומטום ואנדרוגינוס ונקבה מחד זכר דהא גבי בכור לא כתיב אלא חד זכר וקממעט ט] מיניה כולהו טומטום ואנדרוגינוס מחד זכר : **אלא פשיטא לר' ישמעאל**.מוקמינן לה וכדבעי' לפרושי דהא כהנך רבנן לא מצינן *לאוקמא ופשיטא ליה דזכר הוא י] : **היינו דאיצטריך למעוטי**. דאע"ג דזכר הוא לא קדוש שום קדושה אם אקדשיה לשום עולה ואפילו בגיזה ועבודה שרי ומזכר קמא לא נפקא *לן למעוטי מקדושה דהא גבי בכור כתיב חד זכר ולא ממעיט ליה ר' ישמעאל מגיזה דלא שרי יא] משום מום אלא לישחט : **אלא אי ספוקי מספקא ליה** . אם זכר אם נקבה תו לא מיתוקמא הך אליביה [דר"י] דקרא למעוטי *ספק דלא אתי וכמאן מוקמת ליה : **לעולם רבנן בתראי**. ודקאמרת תיפוק לי מחד קרא דהא גבי בכור מחד קרא נפקא להו לא היא דגבי בכור תרי יב] כתיבי : **הזכר**. הזכר תקדיש : **הזכרים**. אשר יהיה לך הזכרים לה' : **מחלוקת**. דקאמרי רבנן בתראי בריה הוא באנדרוגינוס : **אבל טומטום דברי הכל ספק** . ואסור בגיזה ואינו נשחט לא במקדש ולא במדינה : **אלא מעתה**.דספק הוא בערכין יערך יג] באדם או בערך איש או בערך אשה:

אלמה

אילימא ת"ק (סבר) ספיקא הוא ואתי קרא למעוטי ספיקא. וא"ת מנא ליה דטעמא דת"ק משום ספיקא דילמא הוי *כחוטים הפנימיות שנפגמו ושנגממו דהוי מום לענין דאין שוחטין במקדש ולא הוי מום לישחט במדינה ולעולם בכור ודאי יד]וי"ל דמדקאמר ר' ישמעאל בברייתא בכור הוא ומומו עמו מכלל דלת"ק לא הוי ודאי בכור : **ואתי** קרא למעוטי ספיקא . כי האי גוונא פריך בפ' בתרא דיומא (דף עד.) גבי כוי ובכריתות בפרק דם שחיטה (דף כא.) ובפ"ק דחולין (דף כב:) גבי תחלת הצהוב שבזה ושבזה ולא דמי לשאר דוכתי דממעטינן ספק מקרא לקמן בפ' בתרא (דף נח:) עשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק וכן בהרת בסוף נזיר (דף סה:) ספק בהרת קדמה ספק שער לבן קדם דממעט ליה מלטהרו או לטמאו הואיל ופתח הכתוב בטהרה התחלה טו] *פעמים שהיה כך וטומטום נמי הוה שייך שפיר למעוטי שיש מהם זכר ויש מהם נקבה ופטרו הכתוב כל זמן שהוא ספק אבל כוי ותחלת הצהוב ואנדרוגינוס כולן שוים דקמי שמיא גליא כוי אם חיה אם בהמה ואם תחלת צהוב חשוב גדול או קטן ואם אנדרוגינוס זכר או נקבה וא"ת הא רב דס"ל דאנדרוגינוס ספיקא הוא טז] כדמפרש בסוף המפלת (נדה דף כח.) דמטמא בלובן ובאודם *ומדקאמר בסוף הערל (יבמות דף פג.) הלכה כר' יוסי דלא הכריעו בו אם זכר או נקבה ובריה בפני עצמו דקאמר רבי יוסי בברייתא לאו דוקא ואפ"ה ממעט ליה רב לענין ביאת מקדש מדכתיב מזכר ועד נקבה זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס והיכי אתי קרא למעוטי ספיקא ויש לומר דהכא פריך שפיר דממעט ליה אנדרוגינוס מהזכר יתירא דכתיב גבי עולה ואם בא למעוטי אפילו הוא זכר משום דמשונה משאר זכרים א"כ מדממעטינן ליה מהזכר ש"מ זכר הוא ולא יז]נקבה אלמא לא אתיא כת"ק דאמר ספיקא הוא אבל בההיא דרב תרי מיעוטי כתיבי דהוה מצי למיכתב מזכר ועד אדם או מנקבה עד אדם ואתא חד מינייהו לטומטום וחד לאנדרוגינוס ואם אנדרוגינוס הוא זכר אתיא מזכר *למעוטי ואם הוא נקבה אתי עד נקבה למעוטי מטעם שהוא משונה ולפי טעם זה אית ליה שפיר לרב יח] הא דאמר רב חסדא בסמוך מחלוקת באנדרוגינוס אבל בטומטום ספיקא הוא וקדוש הוא מספיקא פירוש דלית לן לאוקומי מיעוטא לטומטום שהוא ודאי או זה או זה אלא שהוא מכוסה והא דאוקי רב מיעוטא יט] לטומטום משום דאיכא יתורא ועוד יש לפרש דצריכי הנך תרי מיעוטי דרב דכיון שהוצרך לכתוב זכר כדי למעט אנדרוגינוס אם הוא זכר לפי שהוא זכר משונה ועד נקבה למעוטי אם הוא נקבה על כרחך צריך לכתוב שניהם כדי שלא תאמר זכר דוקא ולא נקבה או נקבה דוקא כ] (אבל) ולא זכר ולא נפרש דהוה מצי למכתב עד אדם ומ"מ סבר רב דמוקמינן נמי מיעוטא לטומטום כא] ולא כרב חסדא דלקמן נמי אשכחן ר' יוחנן דלית ליה דרב חסדא ומצינו למימר נמי משום טומטום לחודיה צריכי תרווייהו למעוטי ספיקא דידיה מדין זכר אם א"כ נמצא זכר ומדין נקבה אם א"כ נמצא נקבה וה"ה אנדרוגינוס לפי שהוא משונה משאר זכר או כב] משאר נקבה ושקולים הן ולית ליה לרב דההיא דרב חסדא וכן אביי כג] בפ"ק דחגיגה (דף ד.) ממעט טומטום משום דאיכא יתורא ויש לתמוה כד] דקפריך לקמן אלא מעתה בערכין יערך ומייתי ראיה מברייתא דממעט ליה מערך איש ואשה מהזכר אם נקבה ומשני סמי מכאן טומטום מאי קושיא התם איכא יתור דמשום אנדרוגינוס לא צריך אלא חד וי"ל דהתם נמי צריכי תרווייהו לאנדרוגינוס דאי כתיב הזכר למעוטי ה"א לא גרע מנקבה ויהיה בערך נקבה וא"ת והא דפריך מאם זכר אם נקבה להוציא טומטום ואנדרוגינוס מאי קושיא כה] דילמא הא גבי שלמים איכא תרי מיעוטי אם זכר אם נקבה דאם הוא מיעוט כדקאמר בפרק המפלת (נדה דף כח.) ואומר ר"י דגרס זכר או נקבה דכתיב בקרא בשלמי צאן דהכי דריש ליה בתורת כהנים אבל אם זכר אם נקבה דכתיב בשלמי בקר דריש ליה התם בתורת כהנים ולעיל בפ"ב (דף טו:) ובתמורה בפרק אלו קדשים (דף יז:) לרבות ולד בעלי מומין כו] והשתא פריך שפיר לרב חסדא דבהאי קרא לא כתיב אלא חד מיעוטא והוי או למעט כמו או כשב פרט לכלאים או עז פרט לנדמה : **וקמעטי** כולהו מיניה . פירוש כולהו נקבה טומטום ואנדרוגינוס ולרב חסדא נמי דבסמוך דאמר סמי מכאן טומטום נקט כולהו משום נקבה ואנדרוגינוס : **אי** אמרת בשלמא מיפשט פשיטא ליה . פירוש דבכור הוא ומומו עמו היינו דאיצטריך קרא למעוטי ותימה מהאי טעמא גופיה לא ליבעי קרא דכיון דבעל מום הוא פסול כז] לגבי מזבח ופי' בקונטרס דהכי קאמר היינו דאיצטריך קרא למעוטי דאע"ג דזכר הוא לא קדיש שום קדושה אם כח] קדשיה לשם עולה ואפילו בגיזה ועבודה שרי ומזכר קמא לא נפקא לן א) למעוטי מקדושה דהא גבי בכור כתיב חד זכר ולא ממעיט ליה רבי ישמעאל מגיזה דלא שרי ליה כט] משום מום אלא לישחט עכ"ל וקשה לפירושו מום מעיקרא לא אסיר בגיזה ועבודה אלא מדרבנן כדמוכח ליה לעיל בפ"ב (דף יד.) דאמר קדושת ב) (מזבח) דמיחלפא בקדושת הגוף גזרו בה רבנן ויש פי' אחרים מרש"י שכתוב בהם היינו דאיצטריך קרא למעוטי דאע"ג דזכר הוא לא מקרבינא ליה דנקבות שלו הוה מום ולפ"ז צ"ל דאתא האי קרא לאשמעינן ל] במקום בשר הוה מומא לאפוקי מדרשא דאביי ורבא דלעיל לא] ג) ותירץ דאיצטריך למעוטי לאשמועינן דגרע מבעל מום דבעל מום נתפס בתמורה לב] וא"ת א"כ מאי קפריך אילימא לת"ק ספיקא לג] ואתי קרא למעוטי ספיקא שפיר איצטריך למעוטי דאין נתפס בתמורה דס"ד דנתפס אפילו הוי נקבה לד] לאשם דתרעה לרבנן דר"ש בתמורה בפרק אלו קדשים (דף יט:) וכיון שיש בה קדושת הגוף משמע דמיתפס בתמורה וגם עושה תמורה ד) קדושה דחויה כמו תמורת הפסח דראוי שאינה קריבה ואפ"ה נתפס בתמורה לקדושה דחויה ורועה וגבי אנדרוגינוס דממעט ליה קרא הכא אפילו הוי ספיקא לפי שאינו לא זכר גמור ולא נקבה גמורה וי"ל דהכי פריך לה] מדאיצטריך קרא זכר למעטיה מהקרבת עולה כיון דספק נקבה הוא דאי למעטו מדין תמורה אפילו הוי נקבה לא הו"ל למיכתב יתורא לו] בזכר דמשמע דממעט ליה מטעם דאינו זכר גמור ואם תאמר היכי דייק לז] דמיפשט פשיטא ליה לרבי ישמעאל דילמא אתיא כתנאי אחריני דסברי זכר הוא כגון רבי יוסי דפרק

הערל

א) [אנא] ב) גי' צ"ק דמים למזבח דמיחלפא ג) וי"ל דאיצטריך צ"ק ד) לקדושה דחויה כמו תמורת הפסח שאינו ראוי ליקרב ואפ"ה צ"ק

כחוטים נ"ק

סג א מיי' פ"ב מהל' בכורות הל' ה טוש"ע י"ד סימן שטו סעיף ג :

סד ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג :

וי"ל דכל ספיקא דא"א להתברר כמו בהרת ומעשר דפעמים שהוא כך ולפעמים שהוא בענין אחר שייך למעוטי מקרא שפיר מטעם שהם ספק וטומטום נמי כו' נ"ק ועי' תוס' חולין כ"ב: ד"ה איצטריך

נ"א וקאמר

נ"א למעוטי מטעם שהוא משונה ואם הוא כו' נ"ק

(א) רש"י ד"ה ודילמא וכו' כלומר אם ת"ל בכור:

לאוקמא הס"ד אח"כ ד"ה פשיטא כו' נ"ק

לן אלא למעוטי נ"ק

גי' הל"ק ספקא לא אתי

◆

רבינו גרשום

מיפשט פשיטא ליה . דאנדרוגינוס לא הוי בריה בפ"ע אלא זכר הוא ובכור ומומו עמו הוא חרוץ דנקבות : או דילמא ספוקי מספקא ליה . דדילמא בריה הוי ולא קדוש : אי אם תמצא לומר בכור הוא . הוי מומו עמו : למילקא עליה משום גיזה ועבודה אי נמי למיתביה לכהן אי פשיטא ליה דבכור הוא ומומו עמו לקי עליה משום גיזה ועבודה ומיחייב למיתביה לכהן: כשהוא אומר למטה זכר. דכתיב ואם מן הצאן קרבנו מן הכשבים זכר תמים שאין תלמוד לומר שהרי כבר נאמר זכר למעלה דכתיב אם עולת קרבנו מן הבקר וכבר הקיש בקר לצאן : אילימא תנא קמא . דרבי ישמעאל ספיקא הוא דהא אמר וטומטום ואנדרוגינוס לא במקדש ולא במדינה אין שוחטין דספק הוא שמא נקבה הוא ולא הוי בכור : ואתי קרא למעוטי ספיקא . והא קמי שמיא ליכא ספיקא : אלא לאו לרבנן בתראי איצטריך קרא דלדידהו לא הוי ספיקא אלא חולין גמורין דהא אמרינן וחכ"א אינו בכור ונגזז ונעבד : אי לרבנן מ"מ איצטריך זכר אחרינא תיפוק ליה מחד זכר וקא מימעטי כולהו מיניה בין נקבה ובין טומטום ואנדרוגינוס : אלא פשיטא לר' ישמעאל איצטריך אידך זכר דלדידיה קדוש בבכור והיינו דאיצטריך למעוטי דאע"ג דקדיש בבכור לא קדיש לענין קדשים : (אלא) לעולם רבנן בתראי ואי אמרת לדידהו כיון דלא קדיש בבכור תיפוק להו מחד זכר אין הכי נמי אלא גבי בכור הא כתיב תרי קראי הזכר והזכרים הכא נמי כתיב תרי זכר : מחלוקת באנדרוגינוס . דלרבנן בתראי הוי בריה ולת"ק ורבי ישמעאל הוי ספק בכור : אבל טומטום . אפילו לרבנן בתראי הוי ספיקא דשמא יקרע וימצא זכר וקדוש מספיקא :

◆

שיטה מקובצת

א] תי' מה ת"ל נמחק : ב] קרא תיפוק דהא : ג] דכתיב וקא ממעטינן כולהו מיניה: ד]ישמעאל היא ואי : ה] בכור נמי תרי קראי : ו] לומר בכור הוא הרי : ז] הוא דקממעיט ליה : ח] הוא דקאמרי : ט] וקממעיט כולהו מיניה נקבה טומטום ואנדרוגינוס הס"ד : י] דזכר הוא ס"א ולא מקרבי' ליה דנקבות שלו הוי מומא : יא] שרי אלא משום מום לישחט הס"ד : יב] תרי קראי כתיבי : יג] יערך טומטום אדם או : יד] ודאי הוי: טו]תחלה דהתם משתנה לפעמים דפעמים שהוא כך ופעמים שהי' : טז]הוא כדפריש בסוף המפלת מדמטמא בלובן: יז]ספק אלמא.תי' נקבה נמחק: יח] לרב דפ' המפלת : יט] מעוטא מזכר ועד נקבה לטומטום היינו משום דאיכא כו' לפרש דבלאו טומטום צריכי הנך : כ] אבל לא זכר : כא] ודלא כרב חסדא דלקמן נמי כו' נמי דמשום טומטום: כב] או משונה משאר: כג]אביי דפ"ק דחגיגה דממעט טומטום מראיה אע"ג דביציו מבחוץ ולפי לשון ראשון שפי' דמודה רב חסדא בההיא דרב דממעטינן טומטום משום : כד] לתמוה מאי קפריך לקמן כו' ומייתי מברייתא דממעטינן ליה: כה] תי' דילמא נמחק: כו] מומין ואף תמורת בעלי מומין והשתא : כז] פסול הוא לגבי : כח] אם אקדשיה לשם : כט] ליה אלא משום מום לישחט וקשה לפי' מום מעיקרו אות א'(תי' ליה)נמחק : ל] לאשמועינן דהרוץ במקום: לא] דלעיל ור"י תירץ : לב]בתמורה וזה לא נתפס בתמורה: לג] ספיקא הוא ואתי : לד] נקבה דתחלת הקדש יש בה קדושת הגוף כמו מפריש נקבה לאשם : לה] פריך אמאי איצטריך קרא זכר למעוטי מהקרבת : לו] יתורא דידיה בזכר : לז] דייק מהכא דמפשט :

אלמה תניא* °הזוכר ולא טומטום ואנדרוגינוס א] סמי מיכן טומטום ת"ש יכול לא יהא בערך איש אבל יהא בערך אשה ת"ל הזכר אם נקבה ולא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש °אם זכר אם נקבה ב] זכר ודאי נקבה ודאית ולא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש הזכר ולא נקבה כשהוא אומר למטה זכר שאין ת"ל ג] מה ת"ל להוציא טומטום ואנדרוגינוס סמי מיכן טומטום ת"ש *הנעבד והמוקצה והאתנן והמחיר וטומטום ואנדרוגינוס כולן מטמאין בגדים אבית הבליעה ר"א אומר טומטום ואנדרוגינוס אין מטמאין בגדים אבית הבליעה שהיה ר"א אומר כל מקום שנאמר זכר ונקבה אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהם ועוף הואיל ולא נאמר בו זכר ונקבה אין אתה מוציא טומטום ואנדרוגינוס מביניהם סמי מיכן טומטום ת"ש *ר' אלעזר אומר הטריפה והכלאים ויוצא דופן טומטום ואנדרוגינוס לא קדושים ולא מקדישין ואמר שמואל לא קדושים בתמורה ולא מקדישין לעשות תמורה סמי מיכן טומטום ת"ש ר' אלעזר אומר חמשה לא קדושים ולא מקדישין ואלו הן הטריפה והכלאים ויוצא דופן וטומטום ואנדרוגינוס וכי תימא ה"נ סמי מיכן טומטום הוו להו ארבעה אפיק טומטום ועייל יתום לימא *כתנאי רבי אילעאי אומר משום ר' ישמעאל אנדרוגינוס בכור הוא ומומו עמו וחכמים אומרים אין קדושה חלה עליו ר"ש בן יהודה אומר משום ר"ש הרי הוא אומר הזכר וכל מקום שנאמר זכר אינו אלא להוציא טומטום ואנדרוגינוס וכי תימא סמי מיכן טומטום ר"ש בן יהודה היינו רבנן אלא לאו טומטום איכא בינייהו דת"ק סבר אין קדושה חלה עליו אנדרוגינוס אבל טומטום ספיקא הוא וקדוש מספיקא ואתא רבי שמעון בן

תורה אור

ויקרא כז

אלמה תניא הזכר. והיה ערכך הזכר ומריבויא דה"א נפקא לן ולא טומטום: **ערך איש** ד] **ואשה**. אין שוין כדמפרש בפ' בהר סיני: **אם נקבה**. מריבויא דאם נפקא לן ולא טומטום ה] משום ספיקא לא ממעיט ליה קרא דספיקא קמי שמיא ליכא אלא ודאי משום בריה ממעיט ליה: **סמי מכאן טומטום**. מקרא לא ממעט אלא אנדרוגינוס ומשום בריה אבל טומטום נערך ולחומרא כערך כזכר: **אם זכר אם נקבה**. בשלמים כתיב (ויקרא ז) ומשום ספק לא ממעט קרא ועוד ו] בין זכר בין נקבה כשר לשלמים אלא ודאי בריה הוא: **הזכר ולא נקבה**. (א) דהיינו הך דגבי עולה דפרישית לעיל להוציא טומטום ומדמעטיה קרא בריה הוא דמשום ספק לא ז] ממעט קרא: הרובע ל"ג דלא שייך בעופות: **הנעבד**. ח] כולה בקרבנות דעופות קמיירי: **מטמאים בגדים אבית הבליעה**. כשאר נבלת עוף טהור דמליקתו איננה מליקה והוי נבילה ואי לאו בריה הוא אמאי איננה מליקה ט] מה נפשך אם זכר הוא כשר ואם נקבה הרי כשר דהא בעופות לא חלק הכתוב ועוד מדר"א איכא לאותוביה דקאמר כל מקום שאתה מוצא זכר ונקבה אתה מוציא טומטום ספיקא מי ממעט ליה קרא אלא ודאי בריה הוא והיכא דמעטיה מעטיה אבל בעופות דלא מעטיה לא מעטיה: **לא קדושין בתמורה**. כלומר אפילו תמורה שחלה על בעל מום קבוע איננה חלה עליהן וטעמא מפרש במסכת תמורה בפרק יש בקרבנות (דף יז.): **ולא מקדשין** י] **בעושי תמורה**. שאם הם קדושין אין עושין תמורה והיכי דמי שהן עצמן קדושין יא] כגון שהיו ולדות קדשים דקדשי אגב אמן ואי טומטום ספק הוא אמאי לא קדוש ממה נפשך: **יתום**. דמי להנך שפסולין משלדו והיכי דמי יתום כדמפרש בשחיטת חולין בפ' שני (דף נח:) שמתה אמו בשעת לידה זה פירש למיתה וזה פירש לחיים: **לימא כתנאי**. הא דרב חסדא דאיכא דס"ל יב] ספק הוי: **אין קדושה חלה עליו**. דבריה הוא אבל בטומטום לא פליגי דספק הוא: **להוציא טומטום ואנדרוגינוס**. דטומטום נמי בריה הוא: *דכ"ע טומטום בבריה **לא מספקא**. דתיקום לרב חסדא כתנאי יג] דתימא ההוא תנא דסבירא ליה בריה הוא סבירא ליה כרבנן בתראי: **אלא הני תנאי**. דברייתא בהכי פליגי דכ"ע מטיל יד] במקום זכרות זכר הוי וקדוש: ות"ק סבר חיישינן שמא נהפכה זכרותו ככפל גידו מבפנים ומוציא מים במקום (ב) שרגיל נקבות להיות טו] נקבה ורבי

*הערל טז] (יבמות דף פא.) ואנדרוגינוס זכר ואיכא למ"ד אף מאכילה בחזה ושוק יז] ואמר ר"א התם חייבין עליו סקילה [כזכר] או כתנאי דברייתות דבסמוך דממעט מהזכר טומטום ואנדרוגינוס או מיתורא ממעט ליה וי"ל דלפי מה שפירשתי דמטעמא דמום קא ממעט ליה ניחא דמיסתבר ליה לאוקומיה כר' ישמעאל כיון דכוותיה מיתוקמא לגמרי:

***הזכר** הזכרים. וא"ת בלא הזכרים נמי מצי למעט אנדרוגינוס מהזכר כמו בסמוך לענין ערכין ובנדה בפרק המפלת (דף כח.) גבי טומטום ואנדרוגינוס שראו לובן או אודם וי"ל דשמא יח] עוד דרשות אחרות יש דקראי טובא כתיבי בבכור כגון (שמות לד) כל מקנך תזכר וכולהו צריכי והא דאמרי' בפ"ק (לעיל דף ט.) אפי' תימא ר' יוסי הגלילי שאני יט] הכא דכתיב הזכרים [ופריך] ונגמר מיניה הא מיעט רחמנא הזכרים והכא מוקים כ] לדרשא אחריתי י"ל דלא סבירא כרבנן בתראי דהכא:

***אבל** טומטום דברי הכל ספיקא הוא כו'. לאו מטעם דלא אתי קרא למעוטי ספיקא קאמר רב חסדא דקדוש מספיקא דגבי טומטום שיש מהם זכר ויש מהם נקבה *דלא שייך כדפי' לעיל אלא לא מיסתבר ליה לאוקומי מיעוטא בטומטום דחשיב ליה זכר גמור או נקבה גמורה ור' יוחנן דפליג עליה דרב חסדא לקמן כא] דקסבר דבריה הוא ואין קדושה חלה עליו ואפילו נמצא זכר וא"ת ואמאי לא פריך ארב חסדא מההיא דריש כילד מערימין (תמורה דף כד:) דאם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים דקאמר התם ילדה טומטום ואנדרוגינוס אין קדושה חלה עליהם ומפרש התם דקסבר ולדות קדשים בהוייתן הם קדושים דאי במעי אמן הם קדושים הא תפסינהו קדושה כב] דאימיה ולרב חסדא דאמר טומטום ספיקא הוא יהיה טומטום קדוש אפי' כג] בהוייתן קדושים שהרי *בפי' אמר אם זכר יקרב עולה ואם נקבה זבחי שלמים ואע"ג דאיכא למימר סמי מכאן טומטום כד] אמאי פריך בסמוך מברייתות ה"ל למיפרך ממתני' וי"ל דרב חסדא פי' אין *כה] קדושה חלה עליהן ומ"מ בהוייתן תפול עלייהו קדושה כמו בכל ולדות קדשים דכיון דהוי ודאי אם זכר או נקבה והא דלא מצי התם אין קדושת פיו חלה עליהם ולוקמה בבהמת חולין דלא שייך ליה קדושת אמו משום דמשמע ליה דקאי בין אבהמה דחולין בין אבהמה דקדשים דאיירי בה: **אלמה** תניא הזכר ולא טומטום ואנדרוגינוס. מייתורא כו] קדריש אבל מזכר לחודיה לא קממעט כדאמר בסוף המפלת (נדה דף כח:) וכר' יהודה אתיא כדמוכח בשבת בסוף פרק אם לא הביא כלי (דף קלו:) דאמר רב חסדא לא לכל א"ר יהודה אנדרוגינוס זכר הוא שאם אתה אומר כן בערכין יערך ותניא הזכר ולא טומטום כו' פירוש וסתם ספרא ר' יהודה היא (לקמן דף סא.) וקאמר ר"כ בר יצחק אף אנן נמי תנינא דקא"ר יהודה פוסל באשה ואנדרוגינוס לקידוש מי חטאת ומאי שנא גבי מילה דכתיב (בראשית יז) המול לכם כל זכר ויש לתמוה מאי שנא דבערכין צריך ייתור למעט אנדרוגינוס ובקידוש לא צריך מיעוט אלא ממעטינן ליה מהיכא דממעטינן אשה מונתן ולא ונתנה כדאמרינן בפרק טרף בקלפי (יומא דף מג.) ובמילה אדרבה צריך יתור לרבותן לדין זכר ומיהו מקידוש הוה מצינן למימר דשמא איכא מיעוט אבל מילה קשיא וי"ל דקסבר ר' יהודה אנדרוגינוס מוצא מכלל זכר בלא שום/ מיעוט מסברא ולהכי פסל ליה א) קדוש ולענין מילה צריך ייתורא דכל זכר לריבויא והא דבעי מיעוטא בערכין היינו משום דמסברא הייתי מעמידו לכל הפחות בערך נקבה אי לאו דמעטיה מנקבה כז] ב) (לאוקומיה בערך) וברייתא דעולה דלעיל דאיצטריך קרא למעוטי מזכר לאו כר' יהודה אע"ג דסתם סיפרא כח] היא דהא בקידוש פוסלו ר' יהודה בלא שום ייתור ומ"מ פשיטא ליה דההיא דערכין (דף ד.) ר' יהודה כל כמה דאיכא לאוקומיה סתם סיפרא כוותיה מוקמינן ועוד תניא בהדיא בפ"ק דערכין (דף ה:) דר' יהודה אומר הטומטום ואנדרוגינוס מעריכין אבל לא נערכין ומיהו קשה לפי שיטה כט] שפירשתי מפרק הערל (יבמות דף עב:) דמשמע התם דלא פסיל ליה ר' יהודה לענין קדוש אלא מספק דהוי ספק איש ספק אשה דתניא ל] ר' יהודה אומר אף אנדרוגינוס שקדש קדושו פסול מפני שהוא ספק אשה ואשה פסולה לקדש ונראה לפרש דספק הוא לר' יהודה ולענין מילה לא] ג) אי כאשה גמורה ריבהו הכתוב מכל זכר דמשמע כל זכרות ולענין ערכין מעטו הכתוב מערך איש ואשה לפי שהוא משונה: **טומטום** ואנדרוגינוס אין מטמאין בגדים אבית הבליעה. ה"ה דלהקרבה נמי כשרין כדמפרש טעמא אלא איידי דנקט ת"ק לב] טמא נקט ר"א אין מטמאין: **ואתא** ר"ש בן רבי יהודה משום ר"ש למימר טומטום נמי בריה הוא. משמע הכא דקסבר אנדרוגינוס בריה הוא כמו טעמא דטומטום ואפי' דמסיק נמי דטומטום ממעט לדידיה מטעם שהוא לג] נקבה כשמטיל מים במקום נקבות מ"מ באנדרוגינוס הוי לעולם לד] משום דבריה הוא ותימה דפ' הערל (דף פג.) משמע דר"ש חשיב ליה ודאי זכר לר' יוחנן דאמר התם אף מאכילה בחזה ושוק וי"ל דאפי' הוי ודאי זכר לה] ממעטינא ליה *זכר אבל נקבה ודאי מימעטא מן טומטום המטיל מים במקום נקבות לפי המסקנא דאפי' ודאי נקבה הוי כיון דלא חיים שמא נהפכה זכרות לנקבות: כי

א) לקידוש נ"ק ב) נ"ק מ"ז ג) אפי' הוא אשה גמורה נ"ק

ערכין ד: שבת קלו. נדה כח.

יבמות פג: ע"ש זבחים סה:

[יבמות פג: תמורה יח. יז.]

[לעיל מא:]

רבינו גרשום

יכול לא יהא בערך איש. דאין מחמירין עליו מספיקא: אבל יהא בערך אשה דערכה פחות משל איש: סמי מיכן טומטום. דטומטום נערך מספיקא: אם זכר אם נקבה. דכתיב גבי שלמים: סמי מיכן טומטום דהא קדיש מספיקא: הנעבד בע"ז. והמוקצה לע"ז והאתנן והמחיר. הני כולהו בתורים ובני יונה מיירי דאי מלקן לא חל עליהו קדושת מזבח אלא נבילה הוין ומטמא בגדים אבית הבליעה. אלמא דטומטום לא קדיש למזבח: סמי מכאן טומטום: לא קדושים בתמורה. שאם רצה לעשותם תמורת קדשים אינן קדישין במקומן ואם הקדישן ורצה להמירן בבהמ"ח חולין לא מקדישין לא אלימי למיתפס תמורתן: אפיק טומטום ועייל יתום. כי החוא יתום דכי ילדתו אמו היא פירשה למיתה והוא פורש לחיים ומשום הכי לא קדיש כדגמרינן בשחוט תחת אמו פרט ליתום: לימא כתנאי. הא מילתא דרב חסדא דאיכא למ"ד דטומטום קדוש מספיקא ואיכא למ"ד שמא בריה הוי ולא קדיש:

ר"פ הערל דסבר דאנדרוגינוס זכר כו' נ"ק

סה א מיי' פ"א מהל' ערכין הל"ה:

סו ב מיי' פ"ז מהל' פסולי המוקדשין הלכה ד:

שייך לעיל

נ"ק

שייך לעיל

גי' נ"ק ושייך שפיר למעוטי כדפירשתי לעיל

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה הזכר וכו' דהיינו הך וכו' דפרישית לעיל סס"ד: (ב) ד"ה ות"ק סבר וכו' במקום נקבות שרגיל להיות:

פירש אם זכר נ"ק

קדושת פה חלה עליהן ומ"מ בהוייתן תפול עלייהו נ"ק

שיטה מקובצת

א] תי' סמי מכאן טומטום ת"ש נמחק: ב] אם נקבה להוציא טומטום ואנדרוגינוס: ג] תי' מה ת"ל נמחק: ד] איש וערך אשה אין כו' בפרשת בחקותי הס"ד: ה] טומטום ומשום: ו] ועוד מטה נפשך בין: ז] לא ממעיט ליה קרא: ח] הנעבד כולהו בקרבנות: ט] מליקה ממה נפשך אם זכר כו' ואם נקבה היא כשר דהא כו' מדר"א נמי איכא לאותוביה דקאמר כל מקום שנאמר זכר ונקבה: י] מקדשין לעשות תמורה: יא] קדושים הא אין נתפסין בקדושה כגון: יב] דס"ל בריה הוי ואיכא דס"ל ספק הוי: יג] כתנאי ס"א ומצי לאוקמא דרבנן בתראי דמתני' אטומטום נמי פליגי ודלא כרב חסדא אלא בזכר ונקבה מספקא וקדוש מעיקרא אפילו לרבנן בתראי והני תנאי דברייתא בהכי פליגי כו' והד"א: יד] מטיל מים במקום: טו] להיות כנקבה: טז] הערל דס"ל דאנדרוגינוס זכר למ"ד: יז] ושוק ומר"א דאמר התם חייבין עליו: יח] דשמא יש עוד: יט] שאני התם דכתיב: כ] מוקים ליה לדרשא כו' סבירא ליה כרבנן: כא] לקמן קסבר דבריה: כב] קדושה דאימייהו: כג] אפילו אי בהווייתן קדושים שהרי אמר תי' בפירוש נמחק: כד] טומטום מ"מ אדפריך בסמוך: כה] אין קדושת פה חלה עליהן כו' עלייהו קדושת אימייהו כמו בכל כו' ודאי או זכר או נקבה והא כו' דלא שייך ביה קדושת אימייהו משום: כו] מייתורא דת"א קדריש: כז] מנקבה וכיון דמעטיה מנקבה הוצרך למעט גם מזכר דלא תימא דמעטיה מנקבה בערך זכר וברייתא: כח] סיפרא ר' יהודה דהוא: כט] שיטה זו שפירשתי: ל] דתניא התם ר': לא] מילה אפילו אי הוי כאשה: לב] ת"ק מטמאין נקט: לג] שהוא ודאי נקבה: לד] לעולם טעמא משום: לה] זכר מ"מ ממעטינא: